

COMUNICACIÓ

Manuel Satué i Sillué (Societat Catalana de Filosofia): *La salut en la psicoanàlisi*

«La consideració de la salut com un dret humà essencial és una fita inassolible en tant que no existeixi un canvi profund en relació amb els valors ètics de les classes més afavorides»

[Declaració del Fòrum Barcelona 2004]

Enguany el tema proposat per als Col·loquis és el de la salut. Atès que salut i malaltia són l'anvers i el revers d'una certa unitat, parlaré primer de la medicina grega, del seu pas del mite al *lógos*, per a passar més endavant a la psicoanàlisi, el seu concepte de salut i la manera de preservar-la o recuperar-la dins, és clar, de la mateixa teoria.

En un principi la malaltia era atribuïda al déu, gairebé sempre com a càstig infligit als homes. Homer en la *Il·líada* ens diu: «Així la voluntat de Zeus s'acomplia, des que per primer cop s'enfrontaren barallant-se l'Atrida, cap de guerrers, i el diví Aquil·leu. Qui dels déus els llançà tots dos en discòrdia perquè s'enemistessin? Fou el fill de Leto i Zeus (Apol·lo). Aquest, havent-se indignat contra el rei (Agamèmnon), va suscitar un malaltia maligna a l'exèrcit, i la tropa anava morint»¹. De manera semblant, quan la pesta delmà Tebes per causa del crim i de l'incest del seu rei Èdip, la població sacrifica als déus patris perquè deposin la seva ira.

En la primitiva Grècia els servents del déu de la medicina, Esculapi, els Asclepiades, foren els qui dispensaren vida i salut per mitjà de cerimònies. Formaven una casta sacerdotal, primer d'una sola família, més endavant reberen deixebles, però tots juraven guardar secret sobre els misteris guaridors. «Fundada la medicina dels Asclepiades en un principi absurd; és a dir, a fer dependre les malalties de la voluntat dels déus, sols consistia en meres cerimònies ridícules o en pràctiques insignificants, a les quals únicament la més grollera superstició podia trobar un aspecte portentós»².

1. HOMER, *La Il·liada*, Barcelona: Magrana, 1996 p. 43.

2. E. DEZEIMERIS, *La Medicina hipocràtica*, Barcelona: Mayol, 1844, p. XXV.

Segons Jaeger, l'evolució de la medicina grega fou a causa de la filosofia de la naturalesa dels jonis. Ells cercaren una explicació natural dels fenòmens de la natura, al marge de tota al·legació mítica, prenent com a base l'observació imparcial de les coses i el coneixement racional. D'aquesta manera veieren que les malalties no provenien precisament de la curiositat de Pandora en obrir la caixa guardada gelosament pel seu marit Epimeteu. Hipòcrates de Cos passa per ser el primer metge que amb una base empírica busca guarir les malalties tot descrivint-ne les causes naturals. Ell fundà la medicina amb els seus llibres *Tractat dels vents*, *Tractat de les carns*, *Tractat dels principis*, *Tractat de les epidèmies* i sobretot amb els *Aforismes*. Aquests darrers encara es poden llegir per a veure'n els encerts.

«Va descriure, amb una exactitud admirable, la majoria de les afeccions agudes, i diagnosticà un gran nombre de mals amb un tan gran grau de perfecció que sembla impossible per part d'un metge que no va practicar autòpsies»³.

Resumint, direm que la salut per als grecs consistia en una certa isonomia o proporció de l'home en si mateix i en les seves relacions externes.

L'home, compost de cos i ànima unides d'una manera molt íntima i que interactuen i s'influencien l'un sobre l'altre, no sols té malalties de base fisiològica, sinó que també en sofreix d'anímiques. És per això que no estem d'acord amb la definició del *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'IEC en definir la salut: «Estat de l'organisme lliure de malalties». En molts casos, i en absència de tota lesió corporal, s'emmalalteix i pot aparèixer la neurosi.

Sigmund Freud (1856-1939), el pare de la teoria psicoanalítica, es proposà de guarir les malalties mentals, generalment les neurosis; ell no va tractar mai les psicosis. Diferència entre unes i altres: el pacient, en les primeres, no perd el contacte amb la realitat, mentre que en les segones aquest contacte es trenca del tot.

Com totes les teories, ha estat molt discutida i atacada. Per a uns, el neuròleg vienès fou un gran descobridor (Jones); per a d'altres, un gran impostor (Webster). Però és innegable el fet que les seves teories foren muntades sobre casos reals, analitzats en el

3. *Op. cit.*, p. XXXI.

seu consultori de la vienesa Berggasse. El divan psicoanalític el convertí en un banc de proves de la seva doctrina.

El mestre considera l'home en el seu psiquisme (*Projecte de psicologia per a neuròlegs*, 1895) i hi distingeix tres capes: Percepció-consciència, Pre-conscient i Inconscient. La primera seria la més superficial i al mateix temps la més permeable; és la que rep les sensacions del món extern. D'aquí passarien al Pre-conscient, espècie de memòria i des d'on és fàcil retornar-les a la consciència, mentre que les impressions retingudes en l'Inconscient seria més difícil de recordar-les, ja que entre les dues parts hi hauria una frontera: la censura, impossible de creuar per mitjans normals.

Totes les impressions estan proveïdes d'una càrrega afectiva a la recerca de la descàrrega. Si això té lloc de manera voluntària, s'anomena procés secundari, mentre que si es fa involuntàriament s'anomena procés primari. Al darrer pertanyen les imatges dels somnis. En el seu transcurs, la censura afluixa un xic la seva vigilància, les imatges del somni es disfressen (condensació, desplaçament) per a burlar la censura. En defensa de l'Inconscient escriu en *La interpretació dels somnis* (1900): «Tan sols una observació única i comprensible de la vida única d'un neuròtic, tan sols una anàlisi onírica, ha d'imposar la convicció incommovible, que els processos mentals més complicats i més correctes, als quals hom no pot negar pas el nom de processos psíquics, poden dur-se a terme sense suscitar la consciència de la persona»⁴.

Anomena aquesta divisió del psiquisme humà la primera tòpica per a distingir-la de la segona inaugurada per l'obra *El jo i l'allò* (1923).

És sabut que el pare de la psicoanàlisi no fixa d'un sol cop la seva teoria, sinó que la va anar enriquint tot al llarg de la seva dilatada vida. En l'obra indicada estableix tres instàncies anímiques: el Jo, l'Allò i el Super-jo. El jo seria indiscutiblement igual a la Percepció-consciència de la primera tòpica, «formaria la personalitat i lligaria els processos psíquics»; l'Allò, la capa més profunda i la que està en contacte amb el cos, car «en ell rauen les pulsions, els desitjos inconscients i una energia no estructurada». El Super-jo

4. S. FREUD, *La interpretació dels somnis*, Barcelona: Empúries, 1995, p. 343.

«té per missó el control de les accions i intencions del jo. Vindria a ser la internalització dels codis morals propis de la comunitat on habita la persona».

L'aparell psíquic presentat per Freud no és quelcom estàtic, sinó altament dinàmic. Es donen unes pulsions, càrregues energètiques que mouen la persona a tendir vers uns fins. Primer les va classificar en pulsions del jo i pulsions sexuals. Mentre les primeres tenen com a finalitat el propi desenvolupament, les segones tendeixen al de l'espècie. Les primeres es troben investides per les necessitats no sexuals de l'home, com ara la fam; les segones són les que impulsen vers la sexualitat, estudiada pel mestre en la seva primerenca obra *Tres ensayos sobre la vida sexual* (1905). Les primeres són presidides per la libido narcisista; les segones per la libido objectal.

Fou un temps després, en l'obra *Més enllà del Principi de Plaer* (1920), que Freud englobaria les pulsions del jo i les sexuals en les anomenades pulsions de vida i establiria un segon tipus: les de mort. El gran psicoanalista s'adonà de l'agressivitat humana, desenvolupada durant la Primera Guerra Mundial. A més dels dos principis de funcionament, el de Plaer i el de Realitat, va veure que el primer de vegades es dirigia a fer mal a l'altre (sadisme) o a si mateix (masoquisme.).

Atès tot l'anterior, estem en disposició de parlar sobre el concepte de salut anímica en Freud. Com hem vist, l'aparell psíquic presenta una gran complexitat i, a més, cal tenir en compte la interacció d'ell mateix i enfront del món extern.

Aquest aparell, minuciosament analitzat pel mestre, cal que estigui harmònicament configurat. Harmonia entre les diverses instàncies: Percepció-consciència, Pre-conscient i Inconscient, Jo, Super-jo, Allò. En definitiva, la salut mental consisteix a harmonitzar la persona amb ella mateixa i amb l'exterior, de la mateixa manera com el metge grec Galè posava la salut corporal en l'harmonització dels humors corporals. L'equilibri també cal que tingui en compte les pulsions i els dos principis de regulació psíquica: el de Realitat i el de Plaer.

Com diu el refrany, «hi ha moltes maneres de no estar en equilibri, però només n'hi ha una d'estar-hi»; aquesta l'anomenem salut. El neuròtic pateix de records, o per manca d'equilibrar instàncies i pulsions. La salut del Jo depèn també de mantenir a

ratlla el Super-jo i l'Allò. El Jo dèbil hi sucumbeix, així com també pot fer-ho davant unes exigències de la societat circumstant i del món extern incapaç de dominar.

La cura per l'anàlisi pot resumir-se en la cèlebre frase: «Allà on dominava l'Allò, cal que hi domini el Jo.» L'analista, a través de les confessions del pacient, curació per la paraula, i la interpretació dels seus somnis, actes mancats i tics, cal que descobreixi on rau el trauma causant de la malaltia. Una vegada esbrinat i comunicat a l'analitzat, aquest l'ha d'acceptar per a esdevenir guarit de la seva neurosi. «Aquest mètode implica a més una sèrie de procediments tècnics destinats a establir una relació afectiva estreta, (transferència) d'inconscient a inconscient, en què el terapeuta cal que es converteixi per al pacient en la figura materna que no para de donar i protegir»⁵.

Com ja s'ha dit, la psicoanàlisi ha tingut i té encara els seus apòstols i els seus detractors. Amb tot, el fet d'haver ajudat moltes persones neuròtiques a retrobar la seva salut el fa digne de consideració.

«Si la psicoanàlisi sembla haver assolit, en certs sectors, el pes i la serietat pròpies de l'ortodòxia, potser és perquè és una forma d'ortodòxia en si mateix: una subtil reconstrucció, en forma moderant i desafiant, d'una de les més antigues doctrines religioses i ideologies sexuals»⁶.

5. J. LAPLANCHE, *Diccionario de Psicoanálisis*, Barcelona: Labor, 1974, p. 27

6. R. WEBSTER, *Por qué Freud estaba equivocado*, Barcelona: Destino, 1995, p. 29. Una altra bibliografia: M. SATUÉ, *Selecció de textos*, Barcelona: Institut de Ciències de l'Educació de la UAB, 1982; íd., *Paral·lelismes i diferències Schopenhauer /Freud*, *Lectura de Schopenhauer*, Barcelona: PPU, 1992; íd., *Sigmund Freud/ Minerva Lectures de COU*, Barcelona: Magrana, 1994; íd. *Individu en la psicoanàlisi del segle xx. L'individu davant del tercer mil·lenni*, Barcelona: Busca, Barcelona, 2002; íd. *Poesia i psicoanàlisi*, dins de *La Poesia*: Col·loquis de Vic, Universitat de Barcelona, 2003.